

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.1532>**О. Сінькевич,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІЇ ПРАВА: КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

Багаторічна тривалість конституційної реформи в Україні привертає увагу до того факту, що важливим науковим завданням залишається її доктринальне забезпечення. Не є винятком і питання подальших творчих розвідок у напрямі дослідження функцій галузі конституційного права загалом і їхнього зв'язку із функціями права зокрема.

Найбільш активно ці питання поки що досліджуються фахівцями з теорії держави і права (відзначимо праці С.С. Алексєєва, М.І. Байтіна, В.М. Горшенєва, О.В. Петришина, М.В. Цвіка та ін.). Фахівці з конституційного права порушують відповідні питання переважно у наукових статтях (див. [1–3]).

Метою статті є аналіз можливості застосування розробок фахівців із теорії права щодо функцій права при дослідженні функцій галузі конституційного права.

Відомий зарубіжний вчений М. ван Хук сформулював, мабуть, найбільш лаконічне визначення поняття «функція права». Він зауважив, що це «впорядкування суспільства» [4, с. 89].

М.І. Байтін запропонував уважати, що «функціями права є найбільш істотні напрями та сторони його впливу на суспільні відносини, в яких розкривається загальнолюдська і класова природа і соціальне призначення права» [5, с. 12]. У цьому визначенні, як і у багатьох інших, вже процитованих у нашому дослідженні, йдеться про «вплив», а не про «регулювання». Однак у цитованій праці можна знайти аргументи на користь того, що М.І. Байтін все ж таки надає більше переваги

«регулюванню», ніж «впливу», коли йдеться про функції права.

По-перше, варто підкреслити, що М.І. Байтін визнає «першість» впливу за правовим регулюванням і визначає, що «вплив права ширший за обсягом і включає в себе правове регулювання, загальносоціальний, духовний, культурний, виховний вплив, а правове регулювання становить основну, найважливішу частину правового впливу на суспільні відносини» [5, с. 12]. Водночас автор не наводить переконливих прикладів того, як саме здійснюється вплив права на суспільні відносини інакше, ніж через правове регулювання. Слід підкреслити, що духовний вплив на суспільні відносини не належить до числа основних завдань права, «першість» у цьому разі мають релігійні норми та норми моралі. Аналогічне зауваження можна адресувати і культурному, і виховному впливу права на суспільство, – такий вплив здійснюється не правом, а переважно іншими видами соціальних норм.

Для підтримки цього аргументу можна навести і позиції інших авторів:

– В.М. Горшенєва щодо того, що проблема функцій права повинна відображати напрями правового регулювання у вузькому і спеціально юридичному значенні [6, с. 13];

– В.І. Щербини, котрий, «розкриваючи сутність права через функції, <...> дійшов висновку, що оскільки основою і визначальною властивістю права є нормативність, то встановлення і реалізацію норм права треба розглядати як прояв його сутності, саме як регулятора суспільних відносин, тобто

акценти необхідно робити на способі виявлення активності права» [7, с. 7].

Цікаво у цьому контексті, які саме функції права запропонував виокреmlювати М.І. Байтін. До їх числа він пропонує відносити:

– функції, за допомогою яких здійснюється позитивне регулювання (регулятивно-статичну, регулятивно-динамічну);

– функцію, за допомогою якої здійснюється негативне регулювання, – регулятивно-охоронну функцію.

Застосування прикметника «регулятивний» у назві кожної класифікаційної групи та кожного без винятку виду функцій права надає підстави стверджувати, що М.І. Байтін розглядає функції права як напрями не впливу, а регулювання суспільних відносин (адже назви класифікаційних груп і назви конкретних функцій стосуються лише правового регулювання, а отже, не залишають «місця» для правового впливу).

М.І. Байтін охарактеризував наведені вище функції права таким чином:

– «регулятивно-статична функція права спрямована на закріплення у відповідних нормах і правових інститутах того, що реально досягнуто і становить економічний, політичний, соціально-культурний фундамент суспільства і держави, їх подальшого розвитку;

– регулятивно-динамічна функція права спрямована на забезпечення процесу досягнення намічених завдань, певного запрограмованого результату. Тут вплив права відбивається на відносинах між людьми, що перебувають у русі, динаміці. Він націлений на розвиток, зміну і вдосконалення існуючих, а також виникнення нових суспільних відносин;

– регулятивно-охоронна функція спрямована на забезпечення нормального здійснення регулятивно-статичної та регулятивно-динамічної функцій, охорону від порушень права загалом. Відповідно, її змістом охоплюється попередження і припинення злочинів та інших правопорушень, захист і відновлення

порушеного права. Тим самим ця функція націлена також на витіснення і ліквідацію віджилих, таких, які не відповідають новим умовам, що суперечать закону, відносин» [5, с. 7–11].

Ознайомлення з тим, як М.І. Байтін характеризує кожну з виокремлених ним функцій, надає підстави для висновку, що він фактично застосовує поняття «регулювання» та «вплив» як синоніми. Адже, говорячи про регулятивно-динамічну функцію (про «регулювання»), він конкретизує її зміст через поняття «вплив».

Застосовував поняття «вплив» щодо функцій права і відомий фахівець із теорії держави і права та з конституційного права В.Ф. Погорілко. На його думку, «функції права – це напрями або види впливу права на суспільні відносини, у яких виражається роль і призначення права у суспільстві й державі, його соціальна цінність і найважливіші риси» [8, с. 313]. Відомий дослідник узагальнив найбільш популярні в юридичній літературі підходи до визначення поняття «функція права». Слід погодитися з цим визначенням, яке має інтегративний характер, адже традиційно «поняття функції права <...> в науковій літературі визначається неоднозначно і суперечливо: або як соціальне призначення права, або як напрямок правового впливу на суспільні відносини, або як те й інше разом узяті» [9, с. 130].

Інтегративний характер визначення поняття «функції права», яке запропонував В.Ф. Погорілко, можна пояснити за допомогою влучного узагальнення, проведеного Т.В. Кашаніною. Вона зауважила, що «у підсумку під функцією права, правового регулювання розуміють або його соціальне призначення, або напрямок правового впливу на суспільні відносини, або те й інше разом» [10, с. 262].

Вартим уваги у контексті дослідження функцій галузі конституційного права є ще одне пояснення, сформульоване Т.В. Кашаніною: «Різні підходи до розуміння функцій право-

вого регулювання дозволяють виділити дві групи функцій: соціальні і власне юридичні» [10, с. 263].

Екстраполюючи це твердження на функції галузі конституційного права, слід запропонувати:

– для угруповання соціальних функцій галузі адаптувати підхід, що є поширеним при класифікації функцій держави (залежно від сфери соціального життя на політичні, економічні тощо);

– для угруповання власне юридичних функцій галузі адаптувати один із підходів, який пропонується фахівцями з теорії держави і права, для класифікації функцій права.

Для розробки як першої, так і другої класифікації стане у нагоді теза про тісний зв'язок між функціями галузі конституційного права та принципами конституційного права.

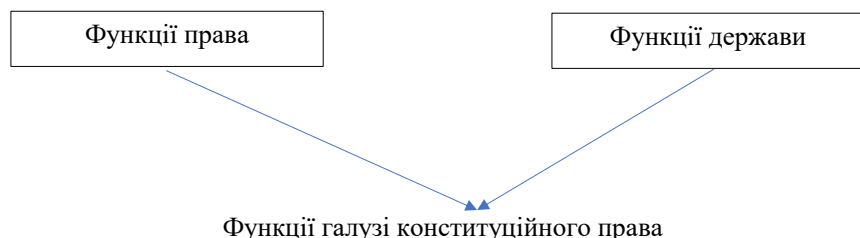
Може здаватися, що принципи конституційного права не впливатимуть на угруповання функцій галузі конституційного права, для якого адаптуватиметься підхід, що застосовується при класифікації функцій держави.

Однак слід погодитися з М.І. Байтіним, котрий зазначив: «Принципи права – це вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які становлять моральну й організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права. Принципи права є те, на чому ґрунтуються формування, динаміка і дія права, що дозволяє визначити природу даного права як демократичного або, навпаки, тоталітарного» [5, с. 4].

Паралелі між принципами права загалом (багато з яких є принципами конституційного права), функціями права (багато з яких відтворюються у функціях галузі конституційного права) та демократичним і недемократичним державним режимом надають підстави додати до пари «принципи права – функції права» ще й таку характеристику держави, як її функції. Отже, щодо функцій галузі конституційного права трикутник матиме вигляд, продемонстрований на рис. 1.

Переходячи до аналізу популярних у юридичній літературі з теорії держави і права класифікацій функцій права, які можна було б застосувати до угруповання функцій галузі конституційного права України, слід зауважити таке.

На початку вже йшлося про один із підходів до класифікації функцій права, запропонований М.І. Байтіним (поділ функцій права на дві групи залежно від того, який вид регулювання здійснюється – позитивний чи негативний, та угруповання за допомогою них регулятивно-статичної, регулятивно-динамічної та регулятивно-охоронної функцій). Варто зауважити, що у цитованій праці М.І. Байтін визнає той факт, що кожна із трьох регулятивних функцій здебільшого проявляє свої ознаки в межах однієї галузі права; автор згадує конституційне право у контексті регулятивно-статичної функції. Таким чином, на думку автора цієї класифікації, вона покликана охарактеризувати усі функції

Рис. 1. Схема дедуктивного підходу до визначення та класифікації функцій галузі конституційного права України

ції права національної системи права комплексно. Варто підкреслити, що саме з огляду на це навряд чи варто намагатися адаптувати цей класифікаційний підхід до класифікації функцій галузі конституційного права.

Варто підкреслити, що поширене нині в юридичній науці поняття функцій права як основних (головних) напрямів і видів цілеспрямованого впливу права на відповідні суспільні відносини не викликає заперечень щодо своєї конструкції та загалом узгоджується з етимологією слова «функція» (нагадаємо, що з латинської мови слово *functio* перекладається як «здійснення, виконання»). У науці конституційного права популярним залишається визначення функцій цієї галузі права як «напрямів або видів впливу конституційного права на суспільні відносини» [11, с. 86]. Однак подібне розуміння функцій конституційного права не дає відповіді на запитання про їх цілі, мету, завдання та призначення в механізмі конституційно-правового регулювання тощо.

Проблематику функцій права у контексті їхньої класифікації розглядав Т.М. Радько. Він зауважив, що «певною мірою умовно можна виділити дві групи критеріїв, що лежать в основі диференціації загальноправових функцій: внутрішні (знаходяться в рамках самого права) та зовнішні (знаходяться за його межами)» [12, с. 57]. Т.М. Радько є одним із небагатьох дослідників функцій права, який приділив значну увагу не просто аналізу одної чи кількох їхніх класифікацій, а запропонував авторську систему функцій права.

Доречно відзначити, що класифікація функцій права, запропонована Т.М. Радьком, передбачає виокремлення функцій права за зовнішніми критеріями (ці функції за назвою майже відтворюють назви внутрішніх функцій держав і за внутрішніми критеріями. Виокремлені на підставі внутрішніх критеріїв функції Т.М. Радько пропонує уважати належними або до основних, або до неосновних функцій.

До числа основних функцій, виокремлених за внутрішніми критеріями, він відносить регулятивну й охоронну.

До неосновних функцій, виокремлених за внутрішніми критеріями, Т.М. Радько, з застереженням щодо того, що їхній перелік не є постійним, відносить компенсаційну, обмежувальну та поновлюючу функції [12, с. 58].

Регулятивна й охоронна функція, на думку Т.М. Радька:

– належать до числа основних у зв'язку з тим, що притаманні усім без винятку галузям національної правової системи;

– поділяються на підфункції у разі потреби.

Як і у процитованій вище праці М.І. Байтіна, Т.М. Радько виокремлює в межах регулятивної функції регулятивну динамічну та регулятивну статичну підфункції. Він підкреслює, що аналогічної думки – щодо того, що регулятивна функція права має дві підфункції, статичну та динамічну, – дотримуються й інші відомі фахівці з теорії держави і права, у т. ч. С.С. Алексєєв [13, с. 192] (варто додати, що у частині найменування підфункцій регулятивної функції Т.М. Радьку інколи бракує послідовності. Так, на с. 58 цитованої праці він говорить про підфункції у шостому абзаці. А вже у сьомому абзаці він застосовує такий саме тезаурус, як і М.І. Байтін, і говорить про «регулятивну статистичну функцію» [12, с. 58], а на наступній сторінці – про «регулятивну динамічну функцію» [12, с. 59]; до речі, аналогічне зауваження слід адресувати й авторським колективам деяких українських підручників із теорії держави та права.

Наведена вище позиція щодо деталізації регулятивної функції права у підфункціях є найбільш популярною в юридичній літературі, але не єдиною. Так, О.В. Лапшина погоджується із В.М. Карташовим, який пропонує уважати, що «кожна функція права синтезує безліч однопорядкових

напрямоків, складається з декількох підфункцій. Функція – це найбільш загальний, провідний напрям впливу, в якому виражається сутність, місце, роль права у правовій системі суспільства. Підфункція показує в рамках певного напрямку деякі особливі специфічні сторони впливу». В рамках правоохоронної функції, наприклад, він виділяє правозабезпечувальну, правопоновлювальну, превентивну, компенсаційну та каральну підфункції права [14, с. 30]. Однак цей перелік підфункцій регулятивної функції права значно менше поширений порівняно із запропонованим С.С. Алексєєвим і Т.М. Радьком.

Звернення до популярних українських підручників із теорії держави та права дозволяє резюмувати: аналізуючи функції права, вчені виділяють охоронну та регулятивну функції (у т. ч. регулятивну статичну та регулятивну динамічну). Загалом, майже жоден із фахівців – авторів навчально-методичних видань із цієї дисципліни не оминає увагою класифікацію функцій права на регулятивну й охоронну. Інколи автори деталізують цю класифікацію, інколи інтегрують її в авторські системи функцій права. Але навряд чи зараз є видання, у якому висвітлюються теоретичні питання, пов'язані з угрупованням функцій права та не згадувалося б про регулятивну й охоронну функції. Виходячи з цього, навряд чи доцільно не застосовувати цю класифікацію при угрупованні функцій галузі конституційного права.

Отже, одною з класифікацій функцій права, яку доцільно запозичити для угруповання функцій галузі конституційного права України, є класифікація функцій права залежно від їх спеціально-юридичного характеру на регулятивну й охоронну.

Враховуючи, що ця класифікація відображає функції, притаманні праву загалом, зрозуміло, що вони притаманні також і галузі конституційного права України. А тому доцільно рекомендувати не просто застосувати цю

класифікацію при виокремленні функцій галузі конституційного права, а звернутися до неї як до потенціального елементу складної класифікації функцій галузі конституційного права України. Аналізована класифікація вказуватиме на різновид спеціально-юридичної характеристики тієї чи іншої функції, притаманної галузі конституційного права. Отже, її класифікацію доцільно поєднати з однією чи кількома класифікаціями менш загального характеру, які будуть розкривати особливості, притаманні функціям саме галузі конституційного права.

У статті запропоновано: для угруповання соціальних функцій галузі адаптувати підхід, що є поширеним при класифікації функцій держави (залежно від сфери соціального життя на політичні, економічні тощо); для угруповання власне юридичних функцій галузі адаптувати один із підходів, який пропонується фахівцями з теорії держави і права для класифікації функцій права.

Звернення до популярних українських підручників із теорії держави та права дозволяє резюмувати: аналізуючи функції права, вчені виділяють охоронну та регулятивну функції (у т. ч. регулятивну статичну та регулятивну динамічну). Загалом майже жоден із фахівців – авторів навчально-методичних видань із цієї дисципліни не оминає увагу класифікацію функцій права на регулятивну й охоронну. Інколи автори деталізують цю класифікацію, інколи інтегрують її в авторські системи функцій права. Але навряд чи зараз є видання, у якому висвітлюються теоретичні питання, пов'язані з угрупованням функцій права та не згадувалося б про регулятивну й охоронну функції. Виходячи з цього, навряд чи доцільно не застосовувати цю класифікацію при угрупованні функцій галузі конституційного права.

Одною з класифікацій функцій права, яку доцільно запозичити для угруповання функцій галузі конституційного права України, є класифікація функцій права залежно від їх спеціально-юридичного характеру на регулятивну й охоронну.

Враховуючи, що ця класифікація відображає функції, притаманні праву загалом, зрозуміло, що вони притаманні також і галузі конституційного права України. А тому доцільно рекомендувати не просто застосувати цю класифікацію при виокремленні функцій галузі конституційного права, а й звернутися до неї як до потенціального елемента складної класифікації функцій галузі конституційного права України. Аналізована класифікація вказуватиме на різновид спеціально-юридичної характеристики тієї чи іншої функції, притаманної галузі конституційного права. Отже, її класифікацію доцільно поєднати з однією чи кількома класифікаціями менш загального характеру, які будуть розкривати особливості, притаманні функціям саме галузі конституційного права.

Ключові слова: конституційне право, конституційне право як галузь права, конституціоналізм, функції конституційного права, галузеві функції, функції права.

Sinkevych O. Functions of law: constitutional dimension

The article proposes: to group the approach that is common in the classification of state functions (depending on the sphere of social life into political, economic, etc.) with the social functions of the branch; to group the actual legal functions of the branch to adapt one of the approaches proposed by experts in the theory of state and law to classify the functions of law.

An appeal to popular Ukrainian textbooks on the theory of state and law allows to summarize: analyzing the functions of law, scientists distinguish between protective and regulatory

functions (including regulatory static and regulatory dynamic). In general, almost none of the specialists – authors of educational and methodical publications in this discipline does not ignore the classification of the functions of the right to regulatory and security. Sometimes the authors detail this classification, sometimes they integrate it into the author's systems of legal functions. But it is unlikely that there is now a publication that covers theoretical issues related to the grouping of legal functions, and does not mention the regulatory and protective functions. Based on this, it is hardly appropriate not to apply this classification when grouping the functions of the field of constitutional law.

One of the classifications of legal functions, which should be borrowed to group the functions of the constitutional law of Ukraine, is the classification of legal functions depending on their special legal nature into regulatory and protective.

Given that this classification reflects the functions inherent in law in general, it is clear that they are also inherent in the field of constitutional law of Ukraine. Therefore, it is advisable to recommend not just to apply this classification when distinguishing the functions of the branch of constitutional law, but to refer to it as a potential element of a complex classification of functions of the branch of constitutional law of Ukraine. The analyzed classification will indicate the kind of special legal characteristics of a function inherent in the branch of constitutional law. Thus, its classification should be combined with one or more classifications of a less general nature, which will reveal the features inherent in the functions of the branch of constitutional law.

Key words: constitutional law, constitutional law as a branch of law, constitutionalism, functions of constitutional law, branch functions, functions of law.

Література

1. Сінкевич О.В. Функції конституційного права та функції інших галузей права: порівняльно-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 105–108.
2. Мішина Н.В. Органи самоорганізації населення у системі місцевого самоврядування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т. XXIII. С. 84–91.
3. Мішина Н.В. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 178–196.
4. Хук, Марк ван. *Право как коммуникация* / пер. с англ. Санкт-Петербург : Издательский дом С.-Петербур. гос.-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. 288 с.
5. Байтин М.И. О принципах и функциях права: новые моменты. *Правоведение*. 2000. № 3. С. 4–16.
6. Горшенев В.М. *Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе*. Москва : Юридическая литература, 1972. 258 с.
7. Щербина В.І. *Функції трудового права* : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2009. 32 с.
8. Погорілко В.Ф. *Функції права*. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998–2004. Т. 6. 2004. 765 с.
9. *Теория права и государства* / под ред. В.В. Лазарева. Москва, 2002. 472 с.
10. Кашанина Т.В. *Корпоративное право (Право хозяйственных товариществ и обществ)* : учебник. Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 815 с.
11. Погорілко В.Ф. *Вибрані праці. До 75-річчя від дня народження* / відп. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученко. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2013. 423 с.
12. Радько Т.Н. *Функции права. Общая теория государства и права. Академический курс* : в 3 т. / отв. ред. М.Н. Марченко. Т. 2. Москва : ИКД «Зерцало-М», 2001. С. 52–74.
13. Алексеев С.С. *Общая теория права* : у 2 т. Т. 1. Москва : Юрид. лит-ра, 1981. 360 с.
14. Лапина О.С. *Основные подфункции охранительной функции права. Проблемы экономики и юридической практики*. 2010. № 4. С. 30–33.

